

Ігор Ситий

З ІСТОРІЇ ЗЕМСЬКИХ УСТАНОВ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Стаття присвячена святкуванню 50-річчя земських установ у Чернігівській губернії, зокрема у Сосницькому повіті. Коротко висвітлюються життя та діяльність писаря сосницького земства Івана Потейка.

Ключові слова: Чернігівська губернія, Сосницький повіт, земство, ювілейний знак, печатка.

8 січні 1914 р. був виданий царський рескрипт з нагоди 50-річчя земських установ, які були створені указом від 1 січня 1864 р. З нагоди ювілею наказувалося викарбувати медаль та нагрудний знак¹. Згідно зі спеціальним положенням, золотим знаком нагороджувалися голови земських зібрань, голови та члени губернських та повітових управ, гласні земських зібрань 1-го скликання. Срібним знаком передбачувалося нагороджувати гласних губернських та повітових земських зібрань; осіб, що були

К.Троцина

1-й будинок Чернігівського земства

гласними не менш 9 років, та осіб з таким же строком, що мали право вирішального голосу у земському зібранні.

Земська управа могла представити для нагородження працівників земських установ зі стажем не менш аніж 3 роки, завідуючих окремими галузями земського господарства та управління, управителів земським майном та установ, завідуючих діловодствами, бухгалтерів, секретарів земських управ та їхніх помічників, учнів початкових народних училищ, що утримувалися земським коштом у 43 губерніях. Нагороджений викупував знак за власні гроші² та отримував відповідне свідоцтво. Нагорода носилася на лівому боці грудей, нижче орденів та зірок³.

Чернігівські земці активно включилися до розробки святкових заходів. Губернська управа вирішила святкувати 25.09.1915 р., бо перше засідання земства відбулося 25.09.1865 р.⁴ Новгород-Сіверське повітове земське зібрання призначило свято на 4.06.1914 р., на що виділило 500 рублів, 10 стипендій для учнів бідняків, премії для

© Ситий Ігор Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Чернігівського обласного історичного музею імені В. В.Тарновського.

Засідання Чернігівського земського зібрання

деяких службовців, одну з новозбудованих шкіл найменувати «В пам'ять 50-ліття земства»⁵.

Сосницьке земське зібрання було відкрите 1.07.1865 р.⁶ Відповідно свято було призначене на 1.07.1915 р. на 12 годину дня з панахидою по Олександрові II та померлим земцям, молінням за Миколу II, відкриттям бюста Олександра II, на що було виділено 900 рублів, планувалося видрукувати ювілейне видання журналів земського зібрання, організувати вечірній бенкет, у залі засідань установити дошку зі списком усіх голів земської управи та повісити їхні портрети, за рахунок земства роздати службовцям, які мали 25 років вислуги, спеціальний ювілейний жетон, установити 15 стипендій учням земців (п'ять по 300 рублів для навчання у вишах та 10 по 200 рублів – для навчання у середніх навчальних закладах⁷), відкрити 2-річні сільськогосподарчі курси при земському училищі⁸.

Борзнянське земське зібрання вирішило замовити пам'ятник Олександрові II та встановити його у садби земської управи. Козелецьке земське зібрання планувало встановити у залі засідань мармуровий бюст Олександра II, а Ніжинське запровадити посаду безкоштовного земського юриста-консультанта. Конотопське земське зібрання зобов'язувалося провести збори, замовити панахиду, роздати ювілейний збірник⁹. Святкові збори були призначені на 28.06.1914 р. (перше засідання у 1865 р.)

Першими відсвяткували ювілей остерські земці. Святкові збори були призначені на 28.06.1914 р. (перше засідання у 1865 р.). Цей день для земських службовців був оголошений вихідним, а увечері планувався бенкет та прогулянка пароплавом по Десні. Реально свято відбулося 11 липня. Було заслухано короткий нарис щодо діяльності земства (бюджет земства зріс від 5400 рублів у 1865 р. до 564500 рублів у 1914 р.), відправлено панахиду по Олександрові II, Олександрові III та померлим земцям, молитву за Миколу II та земців; надіслана телеграма губернатору, заслухані привітання від віце-губернатора, голів Чернігівської губернської земської управи, Козелецької, Глухівської, Стародубської земських управ, попечителя Київського учбового округу, директора народних училищ Чернігівської губернії.

Чернігівська губернська земська управа

Нарешті, прогулянка та бенкет на пароплаві «Пушкин». Гуляло 300 чоловік до 2 години ночі!

Городнянська, Глухівська,

Свідоцтво І. Потейко. 1882.

Печатка на свідоцтві 1882 р.

Мглинська, Чернігівська земські управи до початку липня питання взагалі не розглядали¹⁰. А в серпні святкування ювілею втратило свою актуальність – розпочалася Світова війна.

У черзі ювілейних заходів відбувалися нагородження окремих осіб. Наприклад, нагрудною золотою медаллю з написом «За усердіє» на анненській стрічці був нагороджений член Стародубської земської управи селянин Павло Бірін за клопотанням міністра внутрішніх справ та згідно з положенням Комітету про службу чинів цивільного відомства та про нагороди¹¹.

Срібним знаком у пам'ять 50-річчя земських установ нагороджений Іван Іванович Потейко, писар Сосницької земської управи (за іншими даними повітового правління). Відомостей про нього небагато. До нашого часу у нащадків зберігалися 2 документи та деякі речі. Це свідоцтво Сосницької повітової училищної ради від 21.09.1882 р. за № 150 про те, що І. І. Потейко, козак Шабалинівської волості та «об-

Свідоцтво І. Потейко. 1895 р.

Печатка на свідоцтві 1895 р.

щества», успішно завершив навчання у Шабалинівському початковому народному училищі¹². Воно скріплене печаткою: діаметр – 32 мм, синя, в центрі – герб Чернігівської губернії, по колу напис: «* ПЕЧ. СОСНИЦКАГО УЪЗД ПРЕДВОДИТЕЛЯ ДВОРЯН». Другий документ повідомляє про службу І. І. Потейка писарем у штабі Горждинської бригади Окремого корпусу прикордонної стражі. Свідоцтво від 19.12.1895 р. за № 4919 скріплене печаткою: діаметр – 31 мм, фіолетова, в центрі – герб Російської

Особиста печатка І. Потейка. Вигляд збоку

Особиста печатка І. Потейка

імперії, по колу напис: «* ШТАБА ГОРЖДИНСКОЙ БРИГ. ПОГРАН. СТРАЖИ». Була у писаря і своя особиста печатка: на бронзовому овалі, 21 x 24 мм, декорований напис: «И. И. Потейко». Довжина дерев'яної ручки 73 мм. Іван Потейко народився у Шабалинові у 1870 р. Відомо, що, будучи писарем, він мешкав у Шабалинові, благо до Сосниці рукою подати, тим більш мав власну бричку. У 1928 р. був розкуркулений. Помер у 1944 р. Похований на сільському цвинтарі.

Знак – 60 x 38 мм. Овальний вінок з лаврової та дубової гілок. На верхню частину покладений герб Російської імперії. По центру овальний щиток з променистою зеленою емалю з розташованими на ній вензелями Олександра II та Миколи II. На вінок покладені 7 щитків з емблемами різних галузей діяльності земських установ. На лівій гілці вінка: розгорнута книга – емблема освіти; серп та сніп – емблема сільського господарства; сокира та якір – емблема транспорту. На правій гілці – змія з чашею Гіпократів – емблема медицини; жезл Меркурія – емблема торгівлі; капітель колони – емблема будівництва. В нижній частині вінка – терези – емблема правосуддя. Вінки зв'язані стрічкою з датами: 1864 – рік затвердження Положення про губернські та повітові земські установи та 1914 – рік ювілею. На звороті знаку є тавро Петербурзького пробірного управління – в овалі голова, праворуч якої цифри «84», а ліворуч грецька літера «альфа». Окрім цього, є тавро виробника – у прямокутнику літери «БК.», або «ВК.». На жаль, тавро змазане, тому і немає впевненості у розшифровці. Якщо взяти перший варіант, то вірогідними виробниками могли бути петербурзькі золотарі Берке Гиршович Каплан, Беньямін Хацкел Кацеленбоген, Борис Олександрович Костров¹³. Другий варіант дає нам значно ширший перелік майстрів. Це петербурзькі майстри Василь Казанський, Василь Кангін, Василь Комаров, Василь Кончин, Валентин Крохін¹⁴ або московські – Василь Кубарев, Василь Коровіцин, Василь Курдюков¹⁵. Цікаво, що біля тавра продряпаний напис «ГРН».

Знак І. Потейка

Знак І. Потейка. Зворот

Свою розвідку ілюструємо низкою фото, які дозволяють краще сприйняти текст, якимось чином здійснити мандрівку в часі, побачити будинки, у яких працювали земці, як вони виглядали, їхні документи, речі, нагороди. Це фото першого чернігівського земця К. Троцини (1), першого будинку Чернігівського земства (2), подалі книжковий склад), засідання Чер-

нігівського губернського земства (3), будинку Чернігівської губернської земської управи (4, зараз будинок облдержадміністрації), свідоцтв І. Потейка (5, 7), печаток з цих документів (6, 8), особистої печатки І. Потейка (9, 10), ювілейного знаку І. Потейка (11, 12).

1. Черниговская земская неделя. – 1914 (10.01). – №2. – С. 1–2.
2. Київські земці за рахунок земства на придбання ювілейного знаку для членів та службовців виділили 1250 рублів 50 копійок (Черниговская земская неделя. – 1914 (6.06). – №23. – С. 5).
3. Черниговская земская неделя. – 1914 (7.02). – №6. – С. 8–9.
4. Черниговская земская неделя. – 1914 (31.01). – №5. – С. 7. Першим головою земської губернської управи був К. Трощина. Помер 23.01.1914 р.
5. Черниговская земская неделя. – 1914 (21.03). – №12. – С. 6.
6. Сосницька земська управа почала діяти з 20.07.1865 р. Головою був обраний Семен Горленко, членами колезький секретар Петро Прединський, титулярний радник Пилип Сиротинець, козак Олександр Бондаренко. Канцелярія складалася з 5 чиновників та писців, 1 сторожа з платнею від 65 до 75 рублів. Для приміщення був найнятий будинок поручика Карла Ренненкампа на 3 роки, 300 рублів на рік (Черниговские губернские ведомости. – 1865 (25.07). – № 30. – Часть официальная. – Отд. I. – С. 165; Черниговские губернские ведомости. – 1865 (5.09). – № 36. – Часть официальная. – С. 200; Черниговские губернские ведомости. – 1865 (12.12). – № 50. – Прибавления. – С. 313). Гласними до Чернігівського губернського земського зібрання від Сосницького повіту були обрані повітовий предводитель дворянства Семен Горленко, титулярний радник Гнат Закревський, лікарі Олександр Карпинський, Осип Свінцицький, порутчик Капітон Богомолів, козак Аврам Ситий (Черниговские губернские ведомости. – 1865 (25.07). – № 30. – Часть официальная. – Отд. I. – С. 164).
7. Черниговская земская неделя. – 1914 (4.07). – №27. – С. 5.
8. Черниговская земская неделя. – 1914 (21.03). – №12. – С. 9.
9. Черниговская земская неделя. – 1914 (4.07). – №27. – С. 5.
10. Черниговская земская неделя. – 1914 (4.07). – №27. – С. 7.
11. Черниговская земская неделя. – 1914 (18.04). – №16. – С. 4.
12. Початкові народні училища були відкриті на підставі Положення від 14.01.1864 р.
13. Иванов А.Н. Мастера золотого и серебряного дела в России (1600–1926). – М., 2002. – Т.2. – С. 298, 303, 331.
14. Там же. – С. 294, 297, 322, 324, 337.
15. Там само. – С. 340, 327.

Стаття посвящена празднованию 50-летия земских учреждений в Черниговской губернии, в частности в Сосницком уезде. Коротко освещаются жизнь и деятельность писаря сосницкого земства Ивана Потейко.

Ключевые слова: Черниговская губерния, Сосницкий уезд, земство, юбилейный знак, печать.

This article is devoted to the celebration of the 50th anniversary of rural institutions in Chernihiv province particular Sosnitsky county. Brief highlights the life and work of John Zemstvo clerk Sosnitsky Poteyka.

Keywords: Chernihiv province, Sosnitsky county, council, mark the anniversary, seal.